

Janusz Jankowski

KRYTERIA DECYDUJĄCE O POJĘCIU STRON POSTĘPOWANIA EGZEKUCYJNEGO NA TLE STRUKTURY TEGO POSTĘPOWANIA

Problematyka uczestników postępowania egzekucyjnego do dnia dzisiejszego nie doczekała się opracowania. Nie doszło nawet do ustalenia jednolitego pojęcia tych uczestników. Kodeks postępowania cywilnego w licznych przepisach księgi II części II zapewnia wpływ uczestników postępowania na bieg egzekucji i jej wyniki, nie podaje jednak definicji tych uczestników. Wydaje się, że brak wyraźnej definicji jest wynikiem świadomego działania ustawodawcy. Chodzi bowiem o to, by nie tworzyć sztywnych ram zagadnienia, które nie wytrzymałyby próby życia, lecz by pozostawić możliwość ustalenia, kto w danym wypadku jest uczestnikiem postępowania egzekucyjnego, praktyce. Nie znaczy to jednak, aby problematyka tych uczestników nie miała być rozpatrywana w nauce.

Poglądy nauki okresu przedwojennego i powojennego, do roku 1964, tj. do czasu wydania nowego k.p.c., na temat uczestników postępowania egzekucyjnego oparte były na licznych przepisach dawnego k.p.c., z których tylko art. 674 § 1 zawierał lakoniczne określenie uczestnika i stanowił, że uczestnikiem jest osoba mająca prawo do zaspokojenia z zajętej nieruchomości. Nowy k.p.c. nie recypował wyżej wskazanego przepisu. Nie ma zatem dzisiaj dla doktryny już żadnego "punktu zaczepienia" w materiale normatywnym. Celem i zadaniem nauki jest więc ustalenie pojęcia uczestnika postępowania egzekucyjnego na podstawie całokształtu obowiązujących przepisów.

Rzucając się w oczy, wspólną cechą wszystkich wypowiedzi doktryny na temat uczestników postępowania egzekucyjnego jest to, że żaden autor nie ma wątpliwości co do zaliczenia w pierwszej kolejności stron postępowania egzekucyjnego do tych uczestników. Jednakże w kwestii pojęcia stron postępowania egzekucyjnego obserwuje się dużą niejednorodność poglądów. Po pierwsze, niektórzy autorzy wypowiadają się osobno o stronach w procesie, osobno zaś o stronach w postępowaniu egzekucyjnym, inni zaś traktują jedynie o stronach w procesie, jednakże ich uwagi

aktualne są następnie w postępowaniu egzekucyjnym. Po drugie, wyróżnić można dwa zasadnicze podejścia do zagadnienia kryteriów, które decydują o pojęciu stron postępowania egzekucyjnego.

Pod rządem kodeksu postępowania cywilnego z 1932 r., F. Kruszelnicki uważał, że stroną w postępowaniu egzekucyjnym jest ten, którego tytuł wykonawczy wskazuje jako uprawnionego i który zgłosił wniosek o wszczęcie egzekucji oraz ten, którego tytuł egzekucyjny (chodzi jednak z pewnością o tytuł wykonawczy) wskazuje jako zobowiązanego i przeciw komu jest skierowany wniosek o wszczęcie egzekucji¹.

J. Korzonek stwierdzał, że ustawa nigdzie nie określa, kogo należy rozumieć przez strony w postępowaniu egzekucyjnym i przyjmował, że pod pojęcie stron podpadają te osoby, w których imieniu i na których niebezpieczeństwo toczy się postępowanie egzekucyjne. Z tego punktu widzenia, za strony postępowania egzekucyjnego uważał wierzyciela egzekwującego i dłużnika egzekwowanego².

S. Gołąb i Z. Wusatowski zaznaczali, że prawo egzekucyjne, unikające teoretyzowania, nie odróżnia wszędzie jednakowo i ściśle stron od innych uczestników postępowania egzekucyjnego, jednakże pojęcie stron jest mu znane, a pod nimi rozumie ono tylko wierzyciela egzekwującego i dłużnika egzekwowanego³. Autorzy ci nie formułowali jednak własnej definicji stron postępowania egzekucyjnego.

Przedstawienie stanowiska M. Waligórskiego na temat stron poprzedzić należy uwagą, iż autor ten był zwolennikiem ujmowania procesu cywilnego z punktu widzenia jego funkcji jako składającego się z procesu jurysdykcyjnego, procesu zabezpieczającego i procesu egzekucyjnego, natomiast z punktu widzenia struktury jako składającego się z procesu rozpoznawczego i procesu wykonawczego⁴. Według M. Waligórskiego kwestia, kto jest stroną w procesie, znajduje rozwiązanie na zasadzie określenia zawartego we wniosku o udzielenie ochrony prawnej skierowanym do organu procesowego, a więc pozwu, wniosku o wszczęcie egzekucji itd. Stronami są osoby oznaczone w tym charakterze⁵.

W. Miszewski wskazywał jako strony postępowania egzekucyjnego: wierzyciela egzekwującego, tj. tego, kto w drodze egzekucji domaga się za-

¹ F. Kruszelnicki, *Zarys systemu polskiego prawa egzekucyjnego i zabezpieczającego*, Warszawa 1934, s. 71.

² J. Korzonek, *Postępowanie egzekucyjne i zabezpieczające*, Kraków 1934, s. 351 i 639.

³ S. Gołąb, Z. Wusatowski, *Kodeks postępowania cywilnego*, cz. 2, Kraków 1933, s. 31.

⁴ M. Waligórski, *Proces cywilny (funkcja i struktura)*, Warszawa 1947, s. 122-123.

⁵ Tamże, s. 126.

spokożenia swego roszczenia, jak również tego, kto przyłączył się w tymże celu do wszczętej już przez innego wierzyciela egzekucji oraz dłużnika [nie nazywając go egzekwowanym], przeciwko któremu egzekucja jest skierowana i który ma obowiązek zadośćuczynienia żądaniu wierzyciela⁶.

Autorem, który w literaturze powojennej najwszechstronniej zajmował się problematyką postępowania egzekucyjnego, jest E. Wengerek. Na podstawie jego opracowań, w których widać pewną ewolucję poglądów autora na temat stron postępowania egzekucyjnego, można dojść do wniosku, że za strony uważa on wierzyciela egzekwującego, tj. osobę wymienioną w tytule wykonawczym jako uprawnioną do świadczenia, na rzecz której wszczęto postępowanie egzekucyjne, i dłużnika egzekwowanego, tj. osobę wymienioną w tytule wykonawczym jako zobowiązaną do świadczenia, przeciwko której wszczęto postępowanie egzekucyjne⁷. Autor ten opowiada się zatem za decydującym znaczeniem kryteriów procesowych przy określaniu pojęcia stron postępowania egzekucyjnego. Jego zdaniem, dla oznaczenia stron tego postępowania zawodne są kryteria materialnoprawne, tj. pozycja danego podmiotu w ramach stosunku prawa materialnego. Konsekwencją takiego założenia jest teza, że stronami w postępowaniu egzekucyjnym są osoby, które jako wierzyciele i dłużnicy zostały oznaczone w klauzuli wykonalności. Treść tytułu wykonawczego ma tu zatem decydujące znaczenie. Stanowisko E. Wengereka poparł w całej rozciągłości F. Zedler⁸. Zarysowany pogląd można uznać za przeważający w naszej nauce⁹. Część autorów, przyjmując w zasadzie stanowisko E. Wengereka i F. Zedlera, przytacza dalsze, przemawiające za tym stanowiskiem argumenty¹⁰, bądź modyfikuje je dodatkowymi elementami¹¹. War-

⁶ W. Miśkiewicz, *Proces cywilny w zarysie*, cz. II, Łódź 1948, s. 26.

⁷ E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne - komentarz*, Warszawa 1972, s. 82; *Postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 1961, s. 132; *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 1970, s. 94.

⁸ F. Zedler, *Powództwo o zwolnienie od egzekucji*, Warszawa 1973, s. 57; *Dochodzenie roszczeń majątkowych od małżonków*, Warszawa 1976, s. 143.

⁹ Tak też W. Siedlecki w: B. Dobrzański, M. Lisiecki, Z. Resich, W. Siedlecki, *Kodeks postępowania cywilnego, komentarz*, Warszawa 1976, s. 1188; W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1984, s. 485.

¹⁰ K. Korzan, *Glosa do orzeczenia SN z 11.06.1969, II CZ 61/69*, OSPiKA 1971, poz. 57; *Sądowe postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 1986, s. 183.

¹¹ J. Klimkowicz, *Glosa do wyroku SN z 24.03.1972, II CR 35/72, NP 1973, nr 11, s. 1700 i n.*

to podkreślić, że również przytoczone wyżej poglądy przedstawicieli nauki, wyrażone pod rządem kodeksu postępowania cywilnego z 1932 r., opierają pojęcie stron postępowania egzekucyjnego na kryteriach procesowych.

Zwolennicy przeciwnego poglądu przyjmują, że rozstrzygnięcie, kto jest stroną postępowania egzekucyjnego, nie może być wyłącznie oparte na kryteriach procesowych, lecz musi uwzględniać również kryteria materialnoprawne, takie jak, kto i w jaki sposób odpowiada za dług. Pogląd ten jest oparty na występującym w prawie materialnym rozróżnieniu długu i odpowiedzialności. Rozróżnienie to jest podstawą konstruowania tzw. stosunku odpowiedzialności majątkowej. Stosunek ten łączy w zasadzie wierzyciela z dłużnikiem. Jednakże obok dłużnika, odpowiadającego za dług całym majątkiem, może pojawić się inna osoba, która odpowiada za ten sam dług określoną masą majątkową lub oznaczoną rzeczą czy prawem majątkowym. W zakresie tak oznaczonego majątku osoba ta pozostaje z wierzycielem w stosunku odpowiedzialności i w tym zakresie może ona stać się dłużnikiem egzekwowanym. Poza ramami tego stosunku osobę tę należy w egzekucji traktować jako osobę trzecią¹².

Należy zauważyć, że zdecydowana większość przedstawicieli wyżej przytoczonego poglądu wyraża go dla uzasadnienia stanowisk dotyczących pewnych kwestii szczegółowych, stroniąc od ogólnych ujęć zagadnienia stron postępowania egzekucyjnego.

H. Mądrzak zajmuje się problematyką stron postępowania egzekucyjnego jedynie dla potrzeb odróżnienia od strony osoby trzeciej. Interesuje go bowiem zagadnienie dopuszczalności środków prawnych służących małżonkowi dłużnika w związku z egzekucją z majątku wspólnego. W tym celu konieczne było ustalenie, czy małżonek dłużnika, przeciwko któremu sąd nadał klauzulę wykonalności w trybie art. 787 k.p.c., nabywa status dłużnika egzekwowanego, czy też jest osobą trzecią. W zależności bowiem od odpowiedzi na to pytanie, małżonek dłużnika dysponować może powództwem ekscydencyjnym bądź wnioskiem o umorzenie egzekucji lub skargą na czynności komornika¹³.

Podobny cel przyświecał F. Zedlerowi, którego interesuje jedynie odróżnienie strony postępowania egzekucyjnego od strony powodowej powództwa ekscydencyjnego, którą jest osoba trzecia¹⁴, oraz zakwalifi-

¹² A. Marciniak, *Ograniczenia egzekucji sądowej*, "Acta Universitatis Lodzensis" 1986, *Polia iuridica* 26, s. 42 oraz powołani tam autorzy.

¹³ H. Mądrzak, *Przymusowe zaspokojenie wierzyciela z tytułu długu jednego z małżonków*, Warszawa 1977, s. 121 i n.

¹⁴ Zedler, *Powództwo...*, s. 53 i n.

kowanie małżonka dłużnika, przeciwko któremu wydano tytuł wykonawczy w trybie art. 787 k.p.c., jako strony postępowania egzekucyjnego względnie osoby trzeciej¹⁵.

Również A. Marciniak ustosunkował się do kontrowersyjnego ujęcia kryteriów określających pojęcie strony postępowania egzekucyjnego jedynie dla ustalenia pozycji zastawcy, w wypadku gdy zastawnik realizuje tytuł wykonawczy wydany przeciwko zastawcy, a rzecz obciążona zastawem należy do przedmiotów wyłączonych spod egzekucji¹⁶.

Podobnie W. Siedlecki rozpatruje zagadnienie, o jakim mowa, w odniesieniu do strony podmiotowej powództw przeciwegzekucyjnych i ustosunkowuje się do spornej kwestii pozycji małżonka dłużnika i przysługujących mu środków prawnych¹⁷.

W sposób stosunkowo najbardziej ogólny podchodzą do zagadnienia stron postępowania egzekucyjnego E. Wengerek¹⁸ oraz K. Korzan¹⁹. Ich ujęcia wydają się jednakże zbyt szerokie. Oba posługują się bowiem pojęciem stron postępowania egzekucyjnego w sposób jednakowy w odniesieniu do całego postępowania egzekucyjnego unormowanego w księdze II części II k.p.c., nie uwzględniając istotnych różnic, jakie w stosunku do strony podmiotowej postępowania przewiduje ten kodeks w poszczególnych stadiach postępowania egzekucyjnego. Wydaje się, że wspomniane jednakowe traktowanie stron postępowania egzekucyjnego w toku całego tego postępowania jest główną przyczyną kontrowersji na temat kryteriów służących określeniu pojęcia tych stron.

Przed zajęciem stanowiska co do tych kryteriów oraz próbą sformułowania poglądu na temat pojęcia stron postępowania egzekucyjnego konieczne będzie poruszenie pewnych ogólnych kwestii dotyczących struktury postępowania egzekucyjnego.

Analiza przepisów kodeksu postępowania cywilnego pozwala na stwierdzenie, że postępowanie egzekucyjne, uregulowane w księdze II części II kodeksu nie jest postępowaniem jednolitym. W ramach bowiem tego postępowania da się wyróżnić kilka postępowań różniących się między sobą pod wieloma względami. W. Broniewicz rozróżnia w ramach postępowania egzekucyjnego: postępowanie o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klau-

¹⁵ Tenże, *Dochodzenie...*, s. 141 i n.

¹⁶ Marciniak, *op. cit.*, s. 41-43.

¹⁷ Siedlecki, *op. cit.*, w przyp. 9, s. 1185 i 1188.

¹⁸ E. Wengerek, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 1978, s. 106.

¹⁹ Korzan, *Sądowe postępowanie...*, s. 185.

zuli wykonalności oraz właściwe postępowanie egzekucyjne²⁰. K. Korzan posługuje się określeniami "postępowanie wykonawcze" i "postępowanie egzekucyjne", przy czym za postępowanie wykonawcze uznaje akt prawny złożony z czynności wykonawczych, zmierzających do wprowadzenia w życie normy prawa materialnego zgodnie z treścią tytułu egzekucyjnego lub tytułu wykonawczego, w zależności od tego, czy w danym wypadku wprowadzenie to jest realizowane w trybie egzekucji, czy pozaegzekucyjnym. Według K. Korzana, postępowanie egzekucyjne, jako pojęcie węższe, wchodzi w skład postępowania wykonawczego²¹.

Ujęcie to wydaje się słuszne. Pojęciem bowiem paralelnym do postępowania rozpoznawczego jest postępowanie wykonawcze, które obejmuje wszystkie tryby urzeczywistnienia (egzekucyjne i bezegzekucyjne) normy prawnej indywidualno-konkretnej ustalonej w toku postępowania rozpoznawczego. K. Korzan podkreśla, że przeciwko posługiwaniu się terminem "postępowanie wykonawcze" nie przemawia użycie w księdze II części II k.p.c. zwrotu "postępowanie egzekucyjne". Zwrot ten bowiem przejęty został z dawnego kodeksu postępowania cywilnego. Kodeks ten nie zawierał jednak, odmiennie niż obecny, norm dotyczących dobrowolnej realizacji orzeczeń²². Jeżeli jednak *de lege lata*, posługiwanie się terminem "postępowanie wykonawcze" budziłoby obiekcje, można zaproponować określenie "postępowanie egzekucyjne w szerokim znaczeniu", które obejmowałoby na gruncie k.p.c. postępowanie o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności, właściwe postępowanie egzekucyjne i dobrowolne wykonanie tytułu egzekucyjnego.

Na temat charakteru prawnego postępowania o nadanie klauzuli wykonalności nie ma w literaturze pełnej zgodności poglądów, w szczególności jeżeli chodzi o stosunek tego postępowania do właściwego postępowania egzekucyjnego. Wynika to prawdopodobnie po części z okoliczności, iż niektórzy autorzy traktują postępowanie egzekucyjne w sposób jednolity. Zaobserwować można skrajne ujęcia uznające postępowanie o nadanie klauzuli wykonalności za czynności z zakresu postępowania rozpoznawczego (podobnie jak nadanie wyrokowi rygoru natychmiastowej wykonalności)²³.

²⁰ W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1983, s. 329.

²¹ Korzan, *Sądowe postępowanie...*, s. 88.

²² Tamże, s. 86-87. Termin "postępowanie wykonawcze" używany jest w rozdz. V kodeksu karnego wykonawczego, a w rozdz. XVI rozporządzenia Rady Ministrów z 19.09.1983 r. w sprawie postępowania arbitrażowego (Dz. U., nr 57, poz. 255) wyraźnie wyodrębnia się postępowanie egzekucyjne z postępowania wykonawczego.

²³ Kruszelnicki, *op. cit.*, s. 79.

Zdecydowana jednak większość przedstawicieli nauki dostrzega autonomiczny charakter postępowania klauzulowego. Ich poglądy sprowadzają się do traktowania wymienionego postępowania jako stadium pośredniego między postępowaniem rozpoznawczym, a wykonawczym²⁴, postępowania pomocniczego²⁵, pomocniczego postępowania wykonawczego²⁶, postępowania przygotowawczego do postępowania egzekucyjnego²⁷, czy też "pomostu" między procesem lub innym postępowaniem merytorycznym, a postępowaniem egzekucyjnym²⁸.

Wydaje się, że dominujące stanowisko doktryny uwypuklające odrębny charakter postępowania klauzulowego w stosunku do właściwego postępowania egzekucyjnego jest słuszne. Należy zgodzić się z poglądem, że lokata przepisów regulujących postępowanie o nadanie klauzuli wykonalności nie może stanowić koronnego argumentu za traktowaniem tego postępowania identycznie, jak właściwego postępowania egzekucyjnego²⁹. Przepisy dotyczące tytułów egzekucyjnych i klauzuli wykonalności zawarte są w dziale II tytułu I Przepisy ogólne księgi zatytułowanej Postępowanie egzekucyjne, lokata ich wynika zaś z tego, że regulują one tryb powstania tytułu wykonawczego, który jest podstawą egzekucji.

Warto przypomnieć, iż początkowo źródłem prawa o sądowym postępowaniu egzekucyjnym było rozporządzenie Prezydenta Rzplitej z 27 października 1932 r.³⁰ Na podstawie art. LXXVIII przepisów wprowadzających prawo o sądowym postępowaniu egzekucyjnym upoważniającego Ministra Sprawiedliwości do włączenia tekstu tego prawa do kodeksu postępowania cywilnego i wydania jednolitego tekstu, obwieszczeniem Ministra Sprawiedliwości z 1 grudnia 1932 r.³¹, ogłoszony został tekst jednolity. Późniejszy tekst jednolity kodeksu z 1950 r. i obecnie obowiązujący kodeks po-

²⁴ Waligórski, *Proces cywilny (dynamika procesu, postępowanie)*, Warszawa 1947, s. 20.

²⁵ S. Włodzka, *Pojęcie postępowania cywilnego i jego rodzaje*, [w:] *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego*, red. J. Jodłowski, Wrocław, Warszawa 1974, s. 276 i 323.

²⁶ W. Siedlecki, *Przedmiot postępowania cywilnego*, [w:] *Wstęp do systemu...*, s. 196.

²⁷ Mądrzak, *Trzymusowe...*, s. 85; Uchwała SN z 5.12.1984, III CZP 76/84, OSPiKA 1986, poz. 27.

²⁸ J. Jodłowski, *Recenzja pracy E. Wengerka "Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych"*, PiP 1971, nr 10, s. 642; Tak też Korzan, *Sądowe postępowanie...*, s. 238.

²⁹ Korzan, *Sądowe postępowanie...*, s. 238.

³⁰ Dz. U., nr 93, poz. 803.

³¹ Dz. U., nr 112, poz. 934.

stępowania cywilnego obejmowały już zarówno postępowanie rozpoznawcze, jak i egzekucyjne. O umiejscowieniu więc przepisów określających tryb powstawania tytułu wykonawczego zadecydowały względy systematyki oraz względy historyczne. Okoliczność ta nie może jednak prowadzić do niedostrzegania autonomicznego charakteru postępowania klauzulowego w stosunku do postępowania egzekucyjnego w szerokim znaczeniu. Względę systematyki sprawiły bowiem również, iż w tym samym tytule *Przepisy ogólne* znalazł się dział VI dotyczący powództw przeciwegzekucyjnych. Jednakże nikt nie próbuje z tej racji wykazywać przynależności postępowania ze wspomnianych powództw do postępowania egzekucyjnego w najszerszym nawet tego terminu znaczeniu.

W literaturze podkreśla się, że reglamentacja postępowania klauzulowego i właściwego postępowania egzekucyjnego jest w pewnych kwestiach wspólna (art. 760, 766, 771 k.p.c.), co wskazuje na związek tych postępowań³², jednakże jednocześnie nie należy tracić z pola widzenia okoliczności, iż klauzulę wykonalności nadaje z reguły sąd procesowy³³. Coraz częściej podnosi się słuszne uwagi o dopuszczalności w pewnych wypadkach zajmowania się w postępowaniu klauzulowym kwestiami merytorycznymi³⁴. Dotyczy to m. in. sytuacji przewidzianych w art. 787 § 2, 788, 1047 § 2 k.p.c. Ta ewolucja poglądów na temat możliwości badania niektórych kwestii merytorycznych sprawiła, że w literaturze podważono dotychczasowe teorie o deklaratorywnym charakterze każdej klauzuli wykonalności. Można więc uważać, że obecnie w nauce zwyciężył pogląd o konstytutywnym charakterze klauzuli wykonalności w wypadkach, gdy wierzyciel chce uzyskać nie tylko stwierdzenie wykonalności tytułu egzekucyjnego, lecz także jego uzupełnienie w określonym zakresie lub zmianę jego dotychczasowej treści³⁵.

³² Broniewicz, *op. cit.*, s. 329; E. Wengerek, *Pojęcie, przedmiot i przesłanki postępowania egzekucyjnego i zabezpieczającego*, [w:] *Wstęp do systemu...*, s. 346.

³³ Wengerek, *Pojęcie, przedmiot...*, s. 346.

³⁴ Tak w zasadzie Siedlecki, *op. cit.*, przyp. 9, s. 1113 oraz w *Przeglądzie orzecznictwa Sądu Najwyższego (Prawo procesowe cywilne - II półrocze 1976)*, PiP 1977, nr 12, s. 127; H. Mądrazak, *Zakres kognicji sądu w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności w trybie art. 787 k.p.c.*, Warszawa-Kraków 1975, s. 154, *Studia cywilistyczne*, t. XXV-XXVI; Korzan, *Sądowe postępowanie...*, s. 141; *Uchwała SN z 5.12.1984*, III CZP 76/84, OSPiKA 1986, poz. 27 z aprobowaną glosą F. Zedlera.

³⁵ Mądrazak, *Zakres kognicji...*, s. 145 i n.; tenże, *Przymusowe zaspokojenie...*, s. 85 i n.; Korzan, *Sądowe postępowanie...*, s. 140 i n.

Stanowisko powyższe wydaje się słuszne zwłaszcza na tle art. 804 k.p.c., który przeprowadza przejrzystą granicę między postępowaniem rozpoznawczym, a właściwym postępowaniem egzekucyjnym. W przepisie tym ustanowiony został zakaz badania przez organ egzekucyjny (a zatem już po wszczęciu właściwego postępowania egzekucyjnego) zasadności i wymagalności obowiązku objętego tytułem wykonawczym. Zdaniem H. Mądrzaka nie można przepisu art. 804 k.p.c. stosować wprost w postępowaniu klauzulowym³⁶. K. Korzan poparł ten pogląd, uzasadniając jego słuszność innymi względami. W art. 804 k.p.c. mowa jest o wspomnianym zakazie w odniesieniu do istniejącego już tytułu wykonawczego. Postępowanie o nadanie klauzuli wykonalności zmierza zaś dopiero do uzyskania owego tytułu. Skoro w postępowaniu tym tytułu wykonawczego jeszcze nie ma, to kwestia respektowania określonej w nim treści nie powstaje³⁷. Stanowisko K. Korzana wydaje się w pełni słuszne. W przeciwieństwie do postępowania rozpoznawczego, którego celem jest m. in. ustalenie przez sąd prawa wierzyciela i obowiązku dłużnika, we właściwym postępowaniu egzekucyjnym organ egzekucyjny, niezależnie od tego, czy jest nim sąd czy komornik, obowiązany jest prowadzić egzekucję, nie może zaś kwestionować merytorycznej treści tytułu wykonawczego³⁸.

Inaczej ma się rzecz w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności. W postępowaniu tym sąd istotnie nie może zmieniać treści tytułu egzekucyjnego, któremu zamierza nadać klauzulę, jeżeli ma ona charakter czysto deklaracyjny, tzn. celem postanowienia o jej nadaniu jest wyłącznie stwierdzenie wykonalności tytułu egzekucyjnego. Jednakże, zgodnie ze wskazanymi wyżej poglądami, w wypadkach, w których klauzula ma charakter konstytutywny, dojść może w tym postępowaniu do uzupełnienia w określonym zakresie lub zmiany dotychczasowej treści tytułu egzekucyjnego. Stwierdzenie to wyraźnie wyodrębnia postępowanie o nadanie klauzuli wykonalności z postępowania egzekucyjnego w szerokim znaczeniu.

Jednakże nawet autorzy dostrzegający autonomiczny charakter postępowania klauzulowego nie zawsze konsekwentnie wyciągają płynące stąd wnioski. Dotyczy to m. in. zagadnienia stron postępowania egzekucyjnego.

Jak już wspomniano, w literaturze występuje istotna rozbieżność poglądów co do kryteriów służących określeniu pojęcia stron postępowania

³⁶ Mądrzak, Zakres kognicji..., s. 152.

³⁷ Korzan, Sądowe postępowanie..., s. 143.

³⁸ Wengerek, Postępowanie zabezpieczające..., s. 189; tenże, Sądowe postępowanie..., s. 16 i 42.

egzekucyjnego. Część autorów przyznaje decydujące znaczenie kryteriom procesowym, inni nakazują uwzględnianie również kryteriów materialno-prawnych. Sytuacja ta wydaje się być spowodowana nierozróżnianiem elementów podmiotowych postępowania o nadanie klauzuli wykonalności i elementów podmiotowych właściwego postępowania egzekucyjnego. Większość autorów traktuje bowiem tak samo podmioty, na rzecz których i przeciwko którym ma być nadana klauzula wykonalności, oraz strony właściwego postępowania egzekucyjnego. Takie jednolite traktowanie obu kategorii podmiotów jest wyraźnie widoczne w wypowiedziach np. na temat zmiany stron postępowania egzekucyjnego. Rozróżniane tam są dwie sytuacje, a mianowicie zmiana stron w okresie od powstania tytułu egzekucyjnego (a czasem nawet i wcześniej, bo w toku sprawy przed powstaniem tego tytułu) do momentu wszczęcia egzekucji i zmiana stron po wszczęciu egzekucji. Rozróżnienie tych sytuacji potrzebne jest wspomnianym autorom do określenia skutków, jakie wywołują omawiane zmiany dla biegu postępowania. Zdanem tych autorów zmiany te w pierwszej sytuacji wymagają, w drugiej zaś nie wymagają uwidocznienia w klauzuli wykonalności³⁹.

Wydaje się jednak, że nie można tak szeroko ujmować zagadnienia stron postępowania egzekucyjnego. Inaczej bowiem należy traktować podmioty wymienione w tytule egzekucyjnym jako uprawniony i zobowiązany, jeżeli klauzula wykonalności ogranicza się do stwierdzenia wykonalności tego tytułu, jak również inne podmioty wprowadzane do tytułu wykonawczego w klauzuli wykonalności, inaczej zaś strony właściwego postępowania egzekucyjnego. Wyżej sformułowane stanowisko na temat autonomicznego charakteru postępowania klauzulowego skłania do przyjęcia określenia "strony postępowania o nadanie klauzuli wykonalności" na oznaczenie podmiotów, na rzecz których i przeciwko którym jest nadawana ta klauzula.

Zdecydowane rozgraniczenie elementów podmiotowych postępowania o nadanie klauzuli wykonalności od stron właściwego postępowania egzekucyjnego rzuca całkiem nowe światło na kwestię kryteriów rozstrzygających o pojęciu stron jednego i drugiego postępowania.

Wspomniana kwestia nie może być bowiem rozpatrywana w oderwaniu od elementów dynamiki postępowania cywilnego. Postępowanie to w danej sprawie przebiega w sposób najbardziej typowy przez określone stadia. Pierwszym stadium jest postępowanie rozpoznawcze, które z reguły kończy

³⁹ W e n g e r e k, *Sądowe postępowanie...*, s. 106-107; K o r z a n, *Sądowe postępowanie...*, s. 185-186.

się wydaniem tytułu egzekucyjnego. Nie wchodząc w szczegółowe rozważania na temat stron postępowania rozpoznawczego (procesu), co jest zresztą zagadnieniem wysoce skomplikowanym i spornym, można przyjąć, że prawie powszechnie rozróżnia się pojęcie strony w znaczeniu procesowym i materialnym. Stroną w znaczeniu procesowym jest jednostka oznaczona jako strona danego procesu, tj. jednostka, która występuje w danym procesie we własnym imieniu jako powód albo pozwany. Stroną w znaczeniu materialnym jest podmiot objęty działaniem normy prawnej indywidualno-konkretnej przytoczonej w powództwie⁴⁰. O pojęciu zatem strony w obydwu znaczeniach, w procesie, decydują wyłącznie kryteria procesowe; kto jest stroną, wynika bowiem z powództwa. Jak wiadomo, strony powinny być wyposażone w pewne przymioty, a m. in. legitymację procesową, którą określa się jako kwalifikację do wystąpienia przez dany podmiot w charakterze strony danego procesu. Legitymacja procesowa wynika ze związku, jaki zachodzi między danymi podmiotami, a przedmiotem procesu⁴¹, czyli między stronami, a twierdzeniem powoda, że dane prawo podmiotowe lub stosunek prawny przytoczony w powództwie pod zewnętrzną postacią okoliczności faktycznych istnieje albo nie istnieje. Przez cały czas trwania procesu istnienie względnie nieistnienie tego prawa (stosunku prawnego) pozostaje w sferze twierdzeń i hipotez. Zadaniem sądu jest ustalić, czy przytoczone w powództwie prawo (stosunek prawny) rzeczywiście istnieje bądź nie istnieje i dać temu wyraz w prawomocnym wyroku. Orzekając o istnieniu bądź nieistnieniu przytoczonego w powództwie prawa (stosunku prawnego) sąd daje jednocześnie wyraz stanowisku, iż podmioty, które występowały w danym procesie jako strony, posiadają legitymację procesową. O ile więc, jak wyżej wspomniano, o pozycji danych podmiotów jako stron, decydują przez cały czas trwania procesu kryteria procesowe, o tyle w chwili orzekania, sąd bierze pod uwagę kryteria materialne. Kwestia bowiem, w stosunku do kogo sąd może orzekać o prawie podmiotowym (stosunku prawnym), należy do zakresu prawa materialnego⁴². W razie więc stwierdzenia, że w procesie jako strona wystąpił podmiot do tego nieuprawniony, sąd oddał powództwo z powodu braku legitymacji procesowej, nie orzekając o istnieniu względnie nieistnieniu prawa (stosunku prawnego).

⁴⁰ Broniewicz, *op. cit.*, s. 108.

⁴¹ W. Broniewicz, *Pojęcie legitymacji procesowej, Studia z procesu cywilnego*, Katowice 1986 i cytowana tam w przyp. 8 literatura.

⁴² Tamże.

Prawomocny wyrok stanowi z punktu widzenia kodeksu postępowania cywilnego jeden z rodzajów tytułów egzekucyjnych. W celu przymusowego urzeczywistnienia objętych tytułem egzekucyjnym praw i obowiązków, sprawa musi w zasadzie przejść przez następne stadium, a mianowicie przez postępowanie o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności. Również i w tym postępowaniu mamy do czynienia ze stronami, w obu występujących w procesie znaczeniach. W postępowaniu tym pojawia się również zagadnienie legitymacji procesowej, rozumianej jako kwalifikacja danego podmiotu do uzyskania klauzuli wykonalności w stosunku do innej, ściśle oznaczonej osoby. Zasadniczo, legitymacja procesowa wynika wprost z tytułu egzekucyjnego. Jednakże w wypadkach, gdy po powstaniu tytułu egzekucyjnego zaszły zmiany o charakterze podmiotowym, polegające m. in. na przejściu praw lub obowiązków na inną osobę, albo gdy klauzula wykonalności może być nadana również na rzecz lub przeciwko innym jeszcze osobom, niż wymienione w tytule egzekucyjnym, sąd musi te okoliczności uwzględnić w postępowaniu klauzulowym, stosując kryteria materialnoprawne⁴³. Wśród tych kryteriów można wskazać okoliczności, których uwzględnienie postulują zwolennicy stosowania kryteriów materialnoprawnych decydujących o pojęciu stron postępowania egzekucyjnego. Należy więc brać tu pod uwagę tzw. stosunek odpowiedzialności majątkowej, jak również kwestie następstwa prawnego pod tytułem ogólnym i szczególnym, które spowodowało przejście praw lub obowiązków na inne podmioty niż wymienione w tytule egzekucyjnym. W postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności mamy więc do czynienia z sytuacją podobną, jak w postępowaniu rozpoznawczym (procesie). O pozycji stron tego postępowania w chwili jego wszczęcia decydują kryteria procesowe. Przmiot strony tego postępowania wynika w zasadzie z tytułu egzekucyjnego, ewentualnie z wniosku o nadanie klauzuli wykonalności. Jednakże, wydając postanowienie o nadanie klauzuli wykonalności, sąd bierze pod uwagę również wskazane wyżej kryteria materialnoprawne w sytuacjach, w których klauzula nie ma charakteru wyłącznie deklaratywnego. Można wobec tego sformułować wniosek, że w postępowaniu, w którym klauzula wykonalności ma charakter konstytutywny, sąd orzeka o nabyciu legitymacji procesowej przez inne podmioty.

Powstały skutek prawomocnego nadania klauzuli wykonalności tytuł wykonawczy określa podmioty, które mogą stać się stronami właściwego postępowania egzekucyjnego, pod istotnym wszakże warunkiem, że postę-

⁴³ Uchwała SN z 5.12.1984, III CZP 76/84, OSPiKA 1986, poz. 27 z aprobowaną glosą F. Zedlera.

powanie to zostanie wszczęte, odpowiednio, na ich rzecz i przeciwko nim. Do chwili wszczęcia właściwego postępowania egzekucyjnego, podmioty wymienione w tytule wykonawczym pozostają tylko potencjalnymi stronami tego postępowania (o czym niżej).

Należy zwrócić uwagę na okoliczność, że zarówno w postępowaniu rozpoznawczym (procesie), jak i w postępowaniu klauzulowym może wchodzić w grę uwzględnianie kryteriów materialnoprawnych, ponieważ w obydwu postępowaniach sprawę rozpoznaje sąd procesowy⁴⁴. Istotny jest tu moment rozpoznania sprawy. Jak wyżej przyjęto, w chwili wszczęcia i w toku postępowania rozpoznawczego (procesu) oraz postępowania klauzulowego, o tym jakie podmioty są stronami w tych postępowaniach, decydują kryteria procesowe. Zarówno w jednym, jak i drugim postępowaniu rolę strony czynnej wyznacza sobie podmiot wszczynający postępowanie. Również w pozycji strony przeciwnej (biernej) stawia daną osobę wyłącznie podmiot wszczynający określone postępowanie. Kryteria procesowe, jako czynniki służące za podstawę oceny, czy można w stosunku do stron procesowych orzec o prawie podmiotowym (stosunku prawnym), ewentualnie czy można uwzględnić wniosek o nadanie klauzuli wykonalności na rzecz osób i przeciwko osobom wskazanym we wniosku, nie są jednak ostateczne. Uwzględnienie powództwa, jak również wniosku o nadanie klauzuli wykonalności nastąpić może dopiero po rozpoznaniu szeregu kryteriów materialnych i w razie stwierdzenia ich występowania. W przeciwnym razie powództwo oraz wniosek o nadanie klauzuli wykonalności podlega oddaleniu.

Nawiązując do uczynionej wyżej obserwacji, że podmioty wymienione w tytule wykonawczym pozostają tylko potencjalnymi stronami właściwego postępowania egzekucyjnego, konieczne jest zwrócenie uwagi na wypadki, gdy tytuł wykonawczy utraci aktualność, ponieważ uprawnienie lub obowiązek objęty jego treścią przeszedł na inną osobę. Inaczej mówiąc, chodzi o wypadki, gdy w okresie pomiędzy powstaniem tytułu wykonawczego, a wszczęciem egzekucji, tytuł ten na skutek zmian podmiotowych w sferze materialnoprawnej utracił charakter kryterium dla oceny kwalifikacji danych podmiotów jako stron właściwego postępowania egzekucyjnego.

Kodeks postępowania cywilnego reguluje kwestie tego rodzaju zmian w różny sposób, w zależności od tego, w jakim okresie zmiany te zaszyły. W razie nastąpienia omawianych zmian w okresie od powstania tytułu egzekucyjnego do chwili nadania temu tytułowi klauzuli wykonalności, u-

⁴⁴ W e n g e r e k, *Pojęcie, przedmiot...*, s. 346.

względnie ich następuje w trybie określonym w art. 788-791 k.p.c. Kodeks postępowania cywilnego przewiduje i reguluje również skutki niektórych zmian podmiotowych w sferze materialnoprawnej w okresie, jaki zaczyna biec od momentu wszczęcia właściwego postępowania egzekucyjnego (art. 819, 848, 885, 893, 902, 930 § 1 k.p.c.). Kodeks pomija natomiast całkowitym milczeniem kwestię zmian podmiotowych w sferze materialnoprawnej w okresie pomiędzy powstaniem tytułu wykonawczego, a wszczęciem właściwego postępowania egzekucyjnego. Należy zaś zauważyć, że okres ten może być długi, równy nawet terminowi przedawnienia (art. 125 k.c.).

Wylania się więc zagadnienie, czy w razie zajęcia wspomnianych zmian we wskazanym ostatnio okresie, zdezaktualizowany (pod względem podmiotowym) tytuł wykonawczy może nadal stanowić podstawę egzekucji. Rozwiązanie tego zagadnienia zależy od odpowiedzi na pytanie, czy organ egzekucyjny, do którego skierowany został wniosek o wszczęcie egzekucji z dołączonym doń zdezaktualizowanym tytułem wykonawczym, może sam dokonać aktualizacji tego tytułu, co wymagałoby rozpoznania przez ten organ określonych okoliczności o charakterze materialnoprawnym, czy też modyfikacja elementów podmiotowych tytułu wykonawczego powinna odbyć się w innym trybie w celu uzyskania aktualnej podstawy egzekucji.

Wspomniane zagadnienie nie doczekało się w literaturze wyczerpującego omówienia. W. Siedlecki stwierdza jedynie, że jeżeli wierzyciel zmarł przed wszczęciem egzekucji, egzekucja może być wszczęta tylko przez jego spadkobierców, kuratora spadku albo wykonawcę testamentu, jeżeli zaś w tym okresie zmarł dłużnik, egzekucja może być wszczęta przeciwko jego spadkobiercom lub kuratorowi spadku⁴⁵. W. Siedlecki nie wypowiada się jednak, czy śmierć strony powinna znaleźć odzwierciedlenie w klauzuli wykonalności. E. Wengerek⁴⁶, K. Korzan⁴⁷ i J. Sobkowski⁴⁸ stoją na stanowisku, że zmiana podmiotów zasza przed wszczęciem egzekucji wymaga uwidocznienia w klauzuli wykonalności. Zaden z tych autorów nie wyjaśnia jednak, w jakim trybie uwidocznienie to ma nastąpić. E. Wengerek stwierdza jedynie, że w razie śmierci jednej ze stron przed wszczęciem egzekucji, wszczęcie to na podstawie tytułu wykonawczego opiewającego na rzecz zmarłej strony lub przeciwko zmarłej stronie jest niedopuszczalne⁴⁹.

⁴⁵ Siedlecki, op. cit., przyp. 9, s. 1149.

⁴⁶ Wengerek, Postępowanie zabezpieczające..., s. 222; tenże, Sądowe postępowanie..., s. 144.

⁴⁷ Korzan, Sądowe postępowanie..., s. 185.

⁴⁸ J. Sobkowski, Następstwo prawne pod tytułem szczególnym w polskim procesie cywilnym, RPRIS 1966, z. 4, s. 35 i n.

⁴⁹ Wengerek, Postępowanie zabezpieczające..., s. 222.

Całkiem przeciwstawne stanowisko wyrażone jest przez M. Buczkowskiego⁵⁰. Reprezentuje on pogląd, że w razie zmian podmiotowych po powstaniu tytułu wykonawczego, wystarczające jest wykazanie się przed organem egzekucyjnym przelewem uprawnień lub obowiązków. Pogląd ten oparty został na całkiem chybionych założeniach. Zasadnicze z tych założeń polega na przyjęciu, iż rola klauzuli wykonalności ogranicza się jedynie do stwierdzenia wykonalności tytułu egzekucyjnego. Jak była jednak o tym mowa, teoria o wyłącznie deklaratywnym charakterze klauzuli wykonalności nie da się utrzymać w wypadkach, gdy klauzula uzupełnia lub zmienia w określonym zakresie treść tytułu egzekucyjnego. Konsekwencją wspomnianego wyżej założenia jest teza, że zmiany podmiotowe zasze po nadaniu klauzuli wykonalności nie wymagają dodatkowego stwierdzenia wykonalności tytułu egzekucyjnego, ponieważ z kwestią tej wykonalności nie mają żadnego związku. Kolejne założenie polega na zrównaniu ze sobą wypadków zmian podmiotowych zaszytych w okresie między powstaniem tytułu wykonawczego, a wszczęciem egzekucji oraz wypadków tych zmian, które miały miejsce już po wszczęciu egzekucji. Nie można jednak stawiać znaku równości między wskazanymi sytuacjami. Autor krytykowanego stanowiska, z możliwości samodzielnego ustalania przez organ egzekucyjny przejścia praw lub obowiązków w toku właściwego postępowania egzekucyjnego wyprowadza wniosek o istnieniu takiej samej możliwości w okresie między powstaniem tytułu wykonawczego, a wszczęciem egzekucji. W rozumowaniu tym tkwi błąd. W toku właściwego postępowania egzekucyjnego, w razie śmierci jednej ze stron, organ egzekucyjny zawiesza z urzędu postępowanie, które podejmuje następnie z udziałem spadkobierców zmarłego. Omawiana prerogatywa organu egzekucyjnego przewidziana jest jednak w szczególnym uregulowaniu art. 819 k.p.c. (stanowiącego odpowiednik art. 557 dawnego k.p.c., na gruncie którego wyrażony był pogląd M. Buczkowskiego). Nie można jednak mocy tego przepisu rozciągać niejako "wstecz" na okres między powstaniem tytułu wykonawczego, a wszczęciem egzekucji, ponieważ żadne postępowanie w tym okresie się nie toczy i brak tu jakiegokolwiek właściwości organu egzekucyjnego. Krytykowane stanowisko sprzeczne jest ponadto ze sformułowaną przez I. Rosenblütha zasadą, że w drodze egzekucji można uzyskać zaspokojenie tylko z majątku tej osoby, przeciwko której opiewa tytuł wykonawczy⁵¹.

⁵⁰ Kodeks postępowania cywilnego "Zbiór aktualnych pytań prawnych" rozstrzygniętych przez Komitet Redakcyjny "Polskiego Procesu Cywilnego", oprac. J. J. Litauer i W. Święcicki, 1949, s. 340 i n.

⁵¹ Tamże, s. 325.

Sąd Najwyższy w uchwale z 22.2.1984 r.⁵² zajął się kwestią możliwości wszczęcia i prowadzenia egzekucji na podstawie tytułu wykonawczego wydanego na rzecz zbywcy wierzytelności, jeżeli następnie doszło do cesji tej wierzytelności i z wnioskiem o wszczęcie egzekucji wystąpił cesjonariusz wykazując za pomocą dokumentów przejęcie uprawnień. Teza uchwały wyłącza możliwość nadania klauzuli wykonalności na rzecz cesjonariusza, jeżeli przeniesienie wierzytelności nastąpiło po uzyskaniu klauzuli wykonalności na rzecz zbywcy wierzytelności (cedenta). Stanowisko zawarte w omawianej uchwale jest niejasne. Umożliwia ono wyciągnięcie alternatywnie wniosków, że albo nabywca wierzytelności nie będzie mógł w ogóle wsząć i prowadzić egzekucji, albo też może wsząć i prowadzić egzekucję na podstawie tytułu wykonawczego wydanego na rzecz zbywcy wierzytelności (pierwotnego wierzyciela) po wykazaniu przejęcia praw za pomocą dokumentów wymaganych przy nadawaniu klauzuli wykonalności w trybie art. 788 k.p.c. Na ile uchwały nie da się w sposób całkowicie pewny i jednoznaczny ustalić stanowiska Sądu Najwyższego w tej mierze.

Obydwa, mogące wyphywać z uzasadnienia uchwały wnioski, są jednak nie do przyjęcia. Pierwszy z nich słusznie skrytykował w głosie do omawianej uchwały J. Mojak⁵³. Wskazuje on na paradoksalność sytuacji, w której z jednej strony cedent, mimo że przestał być wierzycielem z prawnomaterialnego punktu widzenia, pozostaje wierzycielem w świetle przepisów prawa egzekucyjnego i tylko on może prowadzić egzekucję wierzytelności. Z drugiej zaś strony cesjonariuszowi, chociaż stał się pełnoprawnym wierzycielem, nie przysługują środki prawne do wyegzekwowania swojej wierzytelności. Drugi wniosek również nie może wchodzić w grę. Podstawą bowiem egzekucji jest w myśl art. 776 k.p.c. tytuł wykonawczy. Przedstawienie więc przez cesjonariusza tytułu wykonawczego, w którym nie figuruje, uznać należy w konsekwencji za brak podstawy egzekucji⁵⁴. Wydaje się, że takie stanowisko zajął sąd rejonowy w

⁵² III CZP 2/84, OSN 1984, poz. 153, OSPiKA 1984, poz. 184; W. S i e d l e c k i w przeglądzie orzecznictwa SN (Prawo procesowe cywilne - 1984) PIP, nr 1, 1986, s. 97 cytuje tezę uchwały z komentarzem, że teza jest trafna, gdyż kodeks nie przewiduje takiej możliwości, której dotyczyło pytanie sądu wojewódzkiego.

⁵³ PIP 1986, nr 1, s. 136 i n.

⁵⁴ F. Z e d l e r w głosie do postanowienia SN z 15.04.1986 - III CRN 40/86 - OSPiKA 1987 nr 5-6, poz. 124, zajął stanowisko, że bez tytułu wykonawczego egzekucji wsząć nie można (powołując się na S. R o s m a r i n a, Wadliwe czynności egzekucyjne, PPC 1935, nr 15-16, s. 473 i n.). Głosowane postanowienie dotyczyło wypadku, gdy wszczęto egzekucję na podstawie tytułu egzekucyjnego bez klauzuli wykonalności.

sprawie, której dotyczyła omawiana uchwała, uchylając dokonane czynności komornika w trybie art. 759 § 2 k.p.c. Komornik ten bowiem wszczął egzekucję na podstawie tytułu wykonawczego opiewającego na zbywcę wierzytelności z dołączoną do tego tytułu umową o przeniesienie wierzytelności, zawartą na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym. Reakcja sądu rejonowego była w opisanej sytuacji całkowicie słuszna.

Wobec krytycznej oceny obydwu wniosków mogących wypływać z uchwały Sądu Najwyższego, wytania się zagadnienie, w jaki sposób umożliwić nabywcy wierzytelności przeniesionej po powstaniu tytułu wykonawczego jej realizację w drodze egzekucji. Zagadnienie to należy zresztą uogólnić do wszystkich wypadków przejścia uprawnień lub obowiązków na inne podmioty po powstaniu tytułu wykonawczego, a przed wszczęciem egzekucji. Chodzi tu zatem o wszelkie wypadki następstwa prawnego pod tytułem ogólnym i szczególnym przewidziane w art. 788 § 1, jak również o szczególne warianty tych zmian przewidziane w art. 788 § 2, 789, 790 i 791 k.p.c.

J. Mojak postuluje odpowiednią modyfikację art. 788 k.p.c. umożliwiającą realizację w drodze egzekucji uprawnień następców podmiotów wymienionych w tytule wykonawczym. Proponuje mianowicie *de lege ferenda* dodanie do art. 788 § 3 o treści następującej: "W razie przejścia uprawnień po nadaniu tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności sąd uchyla klauzulę nadaną na rzecz zbywcy oraz nadaje ją - przy spełnieniu przesłanek z § 1 - na rzecz nabywcy uprawnień". Propozycja ta pomija jednak wypadek przejścia obowiązku.

Zakres niniejszego opracowania nie pozwala na bliższe i szczegółowe zajęcie się kwestią modyfikacji tytułu wykonawczego i dostosowania go do zmian podmiotowych zaszytych po powstaniu tego tytułu, a przed wszczęciem egzekucji. Należy jednak zauważyć, że modyfikację tytułu wykonawczego można osiągnąć na podstawie obowiązujących przepisów, bez potrzeby uciekania się do postulatów *de lege ferenda*. Artykuł 783 § 1 k.p.c. stanowi bowiem, że klauzula wykonalności powinna zawierać stwierdzenie, że tytuł uprawnia do egzekucji, a w razie potrzeby oznaczać jej zakres. Jeżeli klauzula wykonalności była nadana na rzecz podmiotów wymienionych w tytule egzekucyjnym i przeciwko takim podmiotom, zawiera ona jedynie stwierdzenie, że tytuł uprawnia do egzekucji. Treść takiej klauzuli ogranicza się wówczas do brzmienia ustalonego przez Ministra Sprawiedliwości w § 213 regulaminu wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych⁵⁵. W takich wypadkach klauzula wyko-

⁵⁵ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 19.11.1987 r. (Dz. U. nr 38, poz. 218).

nalności nie zawiera wskazania wierzyciela i dłużnika, ponieważ nie zachodzi potrzeba oznaczenia podmiotowego zakresu egzekucji. Zakres ten wynika wprost z tytułu egzekucyjnego. Jeżeli po nadaniu klauzuli wykonalności o określonej wyżej treści zajdą zmiany podmiotowe polegające na przejściu praw lub obowiązków na inne osoby, wówczas pojawia się przewidziana w art. 783 § 1 k.p.c. potrzeba oznaczenia zakresu (podmiotowego) egzekucji. Wyłania się jedynie zagadnienie sposobu oznaczenia tego zakresu. Wydaje się, że w takich wypadkach, osoba zainteresowana posiadaniem aktualnego tytułu wykonawczego, powinna zgłosić do sądu, który nadał klauzulę wykonalności, wniosek o uzupełnienie tej klauzuli przez oznaczenie podmiotowego zakresu egzekucji w drodze wskazania aktualnego uprawnionego lub zobowiązanego. Jeżeli wniosek okaże się uzasadniony, powinno być wydane stosownej treści postanowienie modyfikujące elementy podmiotowe tytułu wykonawczego (przy zastosowaniu *per analogiam* § 214 regulaminu wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych). Należy zaznaczyć, że nie chodzi tu o uchylene czy zmianę postanowienia o nadaniu klauzuli wykonalności. Brak byłoby zresztą ku temu podstaw prawnych, zwłaszcza gdy postanowienie to jest prawomocne. Postanowienie o nadaniu klauzuli wykonalności pozostaje w mocy, ponieważ zarówno ono, jak i nadana nim klauzula były prawidłowe aż do momentu nastąpienia zmian o charakterze podmiotowym. Postanowienie, o jakim mowa, pozostaje aktualne i prawidłowe również po zajściu wspomnianych zmian. Jego treść nie ulega żadnej modyfikacji, gdyż nadal ogranicza się do uwzględnienia wniosku o nadanie klauzuli wykonalności. Wskutek zajścia zmian o charakterze podmiotowym przestała być aktualna jedynie klauzula wykonalności, ponieważ nie oznacza, mimo istnienia takiej potrzeby, zakresu (podmiotowego) egzekucji. Należy wobec tego zmodyfikować treść tej klauzuli przez uzupełnienie jej elementami podmiotowymi. Zmodyfikowana klauzula wykonalności, wyznaczająca zakres egzekucji, przywróci cechę aktualności tytułowi wykonawczemu.

Poczynione uwagi pozwalają uzmysłwić, że ostateczne ukształtowanie treści tytułu wykonawczego, jego elementów podmiotowych i przedmiotowych, a co za tym idzie, oznaczenie zakresu egzekucji, należy do kompetencji sądu⁵⁶ w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności. Sąd ten, rozstrzygając o nabyciu legitymacji procesowej przez inne podmioty, niż wymienione w tytule egzekucyjnym, bierze pod uwagę pewne kryteria materialnoprawne, a m. in. następstwo prawne pod tytułem ogólnym lub

⁵⁶ Pominięto tutaj tytuły wykonawcze pochodzące od innych sądów niż cywilne sądy powszechne lub od organów niesądowych (por. Broniewicz, *Postępowanie cywilne...*, s. 334).

szczególnym. Podmioty uwidocznione za pomocą klauzuli wykonalności w tytule wykonawczym są nadal jedynie stronami postępowania o nadanie klauzuli wykonalności i pozostają nimi do chwili złożenia wniosku o wszczęcie egzekucji. Należy bowiem pamiętać, że do momentu zgłoszenia tego wniosku mogą zajść jeszcze, i to kilkakrotnie, nieprzewidziane zmiany o charakterze podmiotowym (np. śmierć uprawnionego lub zobowiązanego), które wywołają potrzebę oznaczenia w inny sposób zakresu (podmiotowego) egzekucji i kolejną modyfikację tytułu wykonawczego, w celu uzyskania aktualnej podstawy egzekucji.

Nawiązując do zaobserwowanego wyżej typowego przebiegu postępowania cywilnego przez pewne stadia, należy jeszcze raz podkreślić, że z chwilą uprawomocnienia się postanowienia o nadaniu klauzuli wykonalności, powstaje tytuł wykonawczy, będący podstawą egzekucji. Do rozpoczęcia następnego stadium, tj. właściwego postępowania egzekucyjnego, konieczny jest dodatkowy impuls w postaci wniosku lub żądania wszczęcia egzekucji. Rysuje się tu również problem kryteriów decydujących o pojęciu stron właściwego postępowania egzekucyjnego. Wnioski płynące z dotychczasowych rozważań pozwalają na stwierdzenie, że o pozycji stron właściwego postępowania egzekucyjnego decydują wyłącznie kryteria procesowe. Skoro bowiem przyjęto zasadę, że ostatecznym ukształtowaniem podstawy egzekucji zajmuje się sąd w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności, to w konsekwencji przymiot strony właściwego postępowania egzekucyjnego musi wynikać wprost z tej podstawy (tytułu wykonawczego). Można więc sformułować tezę, że stronami właściwego postępowania egzekucyjnego są podmioty wymienione w tytule wykonawczym jako uprawniony i zobowiązany, pod warunkiem wszczęcia na ich rzecz i przeciwko nim wspomnianego postępowania. Sprowadzenie roli organu egzekucyjnego, we wstępnej fazie właściwego postępowania egzekucyjnego, do ustalenia, czy wniosek lub żądanie wszczęcia egzekucji pokrywa się podmiotowo z tytułem wykonawczym, potwierdza dodatkowo konkluzję o decydującym znaczeniu kryteriów procesowych dla określenia stanowiska stron właściwego postępowania egzekucyjnego.

Organ egzekucyjny nie bierze pod uwagę żadnych kryteriów materialnoprawnych, które mogłyby decydować o przymiocie stron właściwego postępowania egzekucyjnego. Jak była o tym mowa, nie może on w szczególności uwzględniać udokumentowanych nawet twierdzeń, że prawa lub obowiązki przeszły na inny podmiot po powstaniu tytułu wykonawczego, a przed wszczęciem właściwego postępowania egzekucyjnego i że nabywca tych praw lub obowiązków pragnie wstąpić w pozycję swego poprzednika. We właściwym postępowaniu egzekucyjnym, organ egzekucyjny,

nie rozpoznaje bowiem sprawy w tym sensie, jak to ma miejsce w postępowaniu rozpoznawczym i klauzulowym. "Rozpoznanie" sprawy przez organ egzekucyjny ogranicza się do stwierdzenia niektórych kwestii formalnych i procesowych. W razie wpłynięcia wniosku lub żądania wszczęcia egzekucji na rzecz podmiotów wskazanych w tytule wykonawczym i przeciwko podmiotom objętym tym tytułem, organ egzekucyjny powinien wszcząć i prowadzić egzekucję, jeżeli nie stoją temu na przeszkodzie względy formalne i procesowe, np. nie wchodzi w grę zwrot wniosku z powodu nieuzupełnienia w terminie jego braków czy przekazanie wniosku z powodu niewłaściwości organu.

Równocześnie z badaniem warunków formalnych możliwości wszczęcia egzekucji organ egzekucyjny dokonuje porównania treści wniosku lub żądania z treścią tytułu wykonawczego, w szczególności pod kątem i-dentyfikacji ich elementów podmiotowych. Jeżeli wynik porównania wypadnie negatywnie, wniosek lub żądanie wszczęcia egzekucji podlega oddaleniu z powodu braku legitymacji procesowej.

W tym momencie warto nawiązać ponownie do różnic charakteryzujących właściwe postępowanie egzekucyjne w stosunku do postępowania rozpoznawczego i klauzulowego. Jak była o tym mowa, w chwili wszczęcia i w toku postępowania rozpoznawczego i klauzulowego, o pozycji stron tych postępowań decydują kryteria procesowe. Rolę strony czynnej oraz biernej wyznacza podmiot wszczynający określone postępowanie. Kryteria procesowe, jako czynniki służące za podstawę oceny, czy można w stosunku do stron procesowych orzec o prawie podmiotowym (stosunku prawnym), ewentualnie czy można uwzględnić wniosek o nadanie klauzuli wykonalności na rzecz osób i przeciwko osobom wskazanym we wniosku, nie są jednak ostateczne. Uwzględnienie powództwa, jak również wniosku o nadanie klauzuli wykonalności może nastąpić dopiero po rozpoznaniu szeregu kryteriów materialnoprawnych i w razie stwierdzenia ich występowania. W przeciwnym wypadku powództwo, jak też wniosek o nadanie klauzuli wykonalności podlega oddaleniu. Inaczej rzecz przedstawia się we właściwym postępowaniu egzekucyjnym. Ostateczna ocena legitymacji procesowej podmiotów, na rzecz których i przeciwko którym będzie prowadzona egzekucja, następuje w chwili porównania elementów podmiotowych wniosku lub żądania wszczęcia egzekucji z tytułem wykonawczym. Po wstępnej fazie badania kwestii formalnych i procesowych organ egzekucyjny wszczyna egzekucję. W toku egzekucji nie może już nastąpić oddalenie wniosku lub żądania wszczęcia egzekucji. Wynika to z okoliczności, że zasada dotycząca niemożliwości uwzględnienia kwestii materialnoprawnych odnoszących się do stron właściwego postępowania egzekucyjnego,

rozszybia się na całe to postępowanie. Wniosek ten znajduje uzasadnienie m. in. w przewidzianym w art. 848, 885, 893, 902 i 930 § 1 k.p.c. skutku zajęcia. W myśl wskazanych przepisów rozporządzenie zajęciem prawem lub wierzytelnością nie ma wpływu na dalszy bieg postępowania. Postępowanie toczy się więc będzie nadal tylko przeciwko zbywcy zajętego prawa lub wierzytelności (dłużnikowi), na którego miejsce nabywca nie wstępuje⁵⁷.

Zajętego stanowiska nie osłabia również okoliczność, że w razie zawieszenia właściwego postępowania egzekucyjnego wskutek śmierci wierzyciela lub dłużnika, postępowanie to podejmuje się z udziałem spadkobierców zmarłego (art. 819 k.p.c.). Jak słusznie podkreśla się w literaturze, spadkobiercy są jakby *alter ego* spadkodawcy i dlatego kontynuuje się postępowanie egzekucyjne na ich rzecz albo przeciwko nim na podstawie dotychczasowego tytułu wykonawczego⁵⁸. W opisanej wyżej sytuacji nastąpiło wszczęcie właściwego postępowania egzekucyjnego z udziałem legitymowanych do tego podmiotów. Podejmując zawieszone z powodu śmierci strony postępowanie, organ egzekucyjny ogranicza się jedynie do stwierdzenia, że nabycie legitymacji procesowej przez spadkobierców jest należyście udokumentowane.

Katedra Postępowania Cywilnego
Uniwersytetu Łódzkiego

Janusz Jankowski

DIE AUFFASSUNG DER PARTEIEN
IM ZWANGSVOLLSTRECKUNGSVERFAHREN BESTIMMENDEN KRITERIEN
UND DIE STRUKTUR DIESES VERFAHRENS

Die Auffassung der Parteien im Zwangsvollstreckungsverfahren und insbesondere das Problem der Kriterien, die darüber entscheiden, interessierten schon seit langem die polnischen Rechtswissenschaftler. Die Aussagen zu diesem Thema kann man in zwei Gruppen teilen. Die erste Gruppe von Autoren

⁵⁷ Tak też Siedlecki, op. cit., przyp. 9, s. 1197; Wengerek. Postępowanie zabezpieczające..., s. 330. W powoływanym zbiorze red. J. J. Litauera i W. Świąckiego, s. 379, wyrażony jest pogląd M. Buczkowskiego, że umowa przelewu wierzytelności, dokonana po zajęciu, jest ważna, aczkolwiek w stosunku do egzekwującego wierzyciela bezskuteczna.

⁵⁸ Korzan, Sądowe postępowanie..., s. 186.

mißt die entscheidende Bedeutung den Prozeßkriterien bei; die zweite Gruppe verlangt danach, bei der Bestimmung der Parteien im Zwangsvollstreckungsverfahren auch die materialrechtlichen Kriterien zu berücksichtigen. Die Vertreter der beiden Gruppen fassen jedoch den Begriff der Parteien im Zwangsvollstreckungsverfahren zu weit auf. Sie berücksichtigen nämlich nicht den Umstand, daß das Zwangsvollstreckungsverfahren kein einheitliches Verfahren ist und das es sich in Stadien gliedert, und zwar in das Verfahren über die Erteilung der Vollstreckungsklausel und in das zuständige Zwangsvollstreckungsverfahren. Bei einer solchen dynamischen Auffassung der Struktur des Zwangsvollstreckungsverfahrens sieht das Problem der Parteien in jedem dieser Verfahren, die sich auf das Zwangsvollstreckungsverfahren im weiteren Sinne des Wortes zusammensetzen, anders aus.

In der Literatur stehen grundsätzlich außer Zweifel das Problem des autonomen Charakters des Verfahrens über die Erteilung der Vollstreckungsklausel und die Möglichkeiten, in diesem Verfahren die materialrechtlichen Kriterien in bezug auf die Verfahrensparteien in den Fällen zu berücksichtigen, wenn nach der Entstehung des Zwangsvollstreckungstitels die Rechte oder Pflichten der darin genannten Personen auf eine andere Person übertragen wurden oder wenn die Vollstreckungsklausel auch zugunsten oder gegen andere Personen als die im Zwangsvollstreckungstitel genannten, erteilt werden kann.

Über die Position der Parteien im zuständigen Zwangsvollstreckungsverfahren entscheiden dagegen ausschließlich die Prozeßkriterien, denn die Parteien in diesem Verfahren sind die in dem vollstreckbaren Titel genannten Subjekte, wenn zu ihren Gunsten oder gegen sie das genannte Verfahren eingeleitet wird.